УДК: 947.1 (575.2) (043.3)
DOI 10.33514/1694-7851-2022-4-149-154

Алыкулова Г.К.
тарых илим. канд.
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
alykulova1973@mail.ru
Алыкулова Г.К.
канд. истор. наук
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
alykulova1973@mail.ru
Alykulova G.K.
Candidate of Historical Sciences
alykulova1973@mail.ru

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАНА КЫТАЙ: ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРЫНДАГЫ ЧЕК АРА МАСЕЛЕЛЕРИН ЧЕЧҮҮНҮН ТАРЫХЫ

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА И КИТАЙ: ИСТОРИЯ РЕШЕНИЯ ПОГРАНИЧНЫХ СПОРОВ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

HISTORY OF BORDER DISPUTE RESOLUTION IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

Аннотация: Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө ээ болгондон кийини башка актуалдуу көйгөйлөр менен катар Кытай Эл Республикасы менен чек ара маселелерин чечүүгө туура келген. Падышалык Россиядан, андан кийин Советтер Союзунан мурас катары эгемендүү Кыргызстан кыргыз-кытай чек арасындагы бир катар талаштуу аймактарды мурастап, алар чечилбей, чек ара аймактарында чыңалууну жараткан.

Кытай тарап менен болгон татаал сүйлөшүүлөрдүн натыйжасында Кыргызстан 1996 жана 1999-жылдагы макулдашууларга кол коюу менен талаштуу маселелерди чечүүгө жана эки тараптуу негизде кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасынын бузулбас линиясын камсыз кылууга жетише алды. Макаланын максаты – өлкөбүздүн тарыхындагы маанилүү учурга айланган Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы орчундуу жана актуалдуу чек ара көйгөйүн чагылдыруу жана кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасын жөнгө салуу процессинин тарыхын карап чыгуу.

Негизги сөздөр: Кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасы, чек ара талаштары, кыргыз-кытай чек арасын жөнгө салуу, кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасын делимитациялоо.

Аннотация: Кыргызстану с приобретением независимости наряду с другими актуальными проблемами пришлось заниматься и решением пограничных проблем с Китайской Народной Республикой. В наследство от царской России и затем Советского Союза независимому Кыргызстану достался ряд спорных участков на кыргызско-китайской границе, которые не были решены и вызывали напряженность в приграничных районах.

В результате трудных переговоров с китайской стороной Кыргызстану удалось решить спорные проблемы и обеспечить нерушимую линию государственной кыргызско-китайской границы на двусторонней основе путем подписания Соглашений 1996 и 1999 годов. Цель статьи – осветить значимую и актуальную пограничную проблему между Кыргызстаном и Китаем, ставшую важной вехой в истории нашей страны и рассмотреть историю процесса урегулирования кыргызско-китайской государственной границы.

Ключевые слова: Кыргызско-китайская государственная граница, пограничные споры, урегулирование кыргызско-китайской границы, делимитация кыргызско-китайской государственной границы.

Annotation: Kyrgyzstan, with the acquisition of independence, along with other urgent problems, had to deal with the solution of border problems with the People's Republic of China. Independent Kyrgyzstan inherited from tsarist Russia and then the Soviet Union a number of disputed areas on the Kyrgyz-Chinese border, which were not resolved and caused tension in the border areas.

As a result of difficult negotiations with the Chinese side, Kyrgyzstan managed to resolve disputed issues and ensure the inviolable line of the state Kyrgyz-Chinese border on a bilateral basis by signing Agreements of 1996 and 1999. The purpose of the article is to highlight the significant and urgent border problem between Kyrgyzstan and China, which has become an important milestone in the history of our country and to consider the history of the settlement process of the Kyrgyz–Chinese state border.

Keywords: Kyrgyz-Chinese state border, border disputes, settlement of the Kyrgyz-Chinese border, delimitation of the Kyrgyz-Chinese state border.

Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө ээ болгондон кийин коңшу мамлекеттер, анын ичинде Кытай Эл Республикасы менен аймактык талаш-тартыштарды чечүүнүн татаал милдети турду. Кытай Эл Республикасы менен чек арадагы аймактык талаш-тартыштарды чечүү маселеси маанилүү жана актуалдуу, анткени аны чечүү өлкөнүн эгемендигине жана көз карандысыздыгына таасирин тийгизет. Бул макаланын максаты - кыргыз-кытай чек арасынын аймактык талаштарын чечүү процессинин эволюциясын кароо.

Совет бийлигине чейинки мезгилде Кокон хандыгынын аймагы Россияга кошулгандан кийин мамлекеттик чек ара Россия империясы менен Кытай империясын экиге бөлүп турган. Россия империясы менен Цин Кытайынын ортосундагы чек ара-аймактык талаш-тартыштар XIX кылымдын экинчи жарымында эле пайда болуп, падыша өкмөтүн анын чек арасын жөнгө салуу чараларын көрүүгө мажбурлаган.

Кыргыз Республикасы менен Кытай Эл Республикасынын ортосундагы мамлекеттик чек ара тилкеси XIX кылымдын экинчи жарымында орус-кытай чек арасынын курамында түзүлгөн. Чек аранын калыптанышында Россия империясы менен Цин Кытайынын ортосундагы бир катар келишимдердин: 1860-жылдагы Пекин келишиминин, 1864-жылдагы Чугучат протоколунун, 1881-жылдагы Петербург келишиминин, 1882-жылдагы Кашкар келишиминин жана 1884-жылдагы Жаңы Маргелан келишиминин негизинде түзүлгөн. Кыргыз-кытай бөлүгүндө Россия менен Кытайдын ортосундагы делимитация жөнүндө Орус-кытай чек арасынын кыргыз-кытай участогун жөнгө салган негизги келишимдер Хан-Теңиринен Бедел ашуусуна чейинки чек ара сызыгын аныктаган Чугучат протоколу жана Беделден Ходжентке чейинки чек ара сызыгы боюнча Маргелан келишими болгон.

Бирок, бул документтердин жана түзүлгөн карталардын сапаты төмөн болгон, анткени бул келишимдерди түзгөн аткаминерлер татаал рельефтин, чокулардын, тоо кыркаларынын, дарыялардын жана алардын агындыларынын иш жүзүндө жайгашкан жерин билишкен эмес жана анын үстүнө кытай жана кыргыз калкынын арасында ар кандай топонимикалык аталыштарга ээ болгон. Чек араны долбоорлоого жергиликтүү кыргыз калкы тартылган эмес жана алардын пикири эске да алынган эмес. Аймактык талаш-тартыштарды чечүүнүн кийинки процессинде кабыл алынган документтерди ар кандай чечмелөөнүн, талдоонун себеби мына ушунда болгон.

Бир кылымдан ашык убакыттан бери чек араны кытай тарап да, советтик тарап да текшеришкен эмес. Совет бийлигинин орношу бул маселени чечүү үчүн сүйлөшүүлөрдүн процессин токтоткон. Советтер Союзу падышалык бийликтин эл аралык милдеттен-мелеринен баш тарткандыктын натыйжасында мамлекеттердин бири-бирине болгон территориялык доматтары өзүнөн-өзү жок болуп кеткендей болгон.

Бирок, 1920-жылдардын орто ченинде кытай тарап принципиалдуу түрдө жаңыдан жөнгө салуу талабын койгон, анткени, алардын ою боюнча «азыркы чек ара сызыгы мурдагы падышалык бийликтин аскердик агрессиясынын натыйжасы» деп эсептешкен [1, б. 19].

Ал эми 1924-жылы гана Пекинде болгон советтик-кытайлык конференцияда «СССР менен Кытай Республикасынын ортосундагы маселелерди чечүүнүн жалпы принциптери жөнүндөгү 1924-жылдын 31-майындагы келишими» кабыл алынып, анда: «СССР менен Кытайдын ортосундагы чек ара сызыгын жергиликтүү калкы да, тигил же бул тараптын жергиликтүү бийликтери да бир нече жолу жылдырышкан. Ошондуктан, биринчи кезекте, орус-кытай чек арасына байланыштуу болгон ар кандай келишимдер, протоколдор ж.б.у.с. менен аныкталган чек аранын баштапкы сызыгын калыбына келтирүү зарыл" [2, 35-б.] - деп айтылган.

Бирок, ошол кездеги эки өлкөдө тең болуп жаткан саясий оор кырдаалдарга байланыштуу бул маселе чечилген эмес. 1930-40-жылдары Гоминдандык Кытай эч кандай территориялык доомат койгон эмес. XX кылымдын 60-жылдарында гана Мао Цзэдун бул маселе боюнча сүйлөшүүлөрдү кайра баштоо демилгесин көтөргөн. Кытай тарап Советтер Союзунун олуттуу аймактарына (Бүткүл Орто Азияга, Казакстанга, Урал тоолоруна чейин) бир катар доомattарды койгон. Советтик-кытайлык чек арасында кырдаал курчуп, жергиликтүү кагылышуулардын натыйжасында советтик тараптан да, кытай тараптан да көп сандаган чек арачылар курман болушкан.

1964-жылы гана Пекинде чек ара маселелери боюнча советтик-кытайлык консультациялар башталып, тараптар советтик жана кытайлык тараптардын ортосундагы чек аранын варианттарын чагылдырган карталарды алмашышкан. Ошол эле учурда жалпы аянты 3750 чакырымды түзгөн 5 кыргыз-кытай тилкесинде карама-каршылыктар аныкталган. Советтик жана кытайлык карталарда чек араны бөлүүчү сызык ар башка кырка тоолорду бойлой өтүп, бир эле тоо чокулары ар кандай аталыштарга ээ болгон. Ошентип, чек ара сызыгы дал келбей калган.

Биринчи талаштуу жер аянты 450 чарчы метр. км. Түзүп, Хан-Теңири жана Жеңиш чокуларына жанаша жайгашкан аймак болгон. Экинчи 180 кв. км. Майбаштоо кырка тоосунун түштүгүндө жайгашып, Аксуу дарыясынын суу алуучу аймагын камтыган. Үчүнчү жери 2840 чарчы метр. км. түзүп Үзөңгү-Кууш дарыясынын агымында жайгашкан. Төртүнчү тилке («0 чарчы км.») Тепши жана Бозайгыр сууларынын жогорку агымында жайгашкан. Аянты 250 чарчы км. ашкан бешинчи участок, Эркештам капчыгайынын аймагындагы Нура айылын камтыган.

Чек арадан өтүүнү тактоо үчүн орус-кытай келишимдерин негиз катары кароого макул болуу менен, кытайдын расмий өкүлдөрү советтик тарап бул келишимдерди сактабай, Кытайдын территориясынын бир бөлүгүн басып алып, чек араларды өзүм билемдик менен артка жылдырып жиберген деп билдирүү жасашкан.

Бирок талаштуу жерлер мурда кабыл алынган келишимдердин жеткилең эместигинен, ошондой эле узак убакыт бою чарбалык ишмердиктин жүргүзүлүшүнүн себебинен улам корголгон чек аранын жылышынын натыйжасында пайда болгон.

Көбүнчө Кытай да, СССР да өз коопсуздугу үчүн бир жактуу түрдө алардын карамагындагы айрым аймактарды басып алып, заставаларды куруп, экономикалык иш-аракеттерди жүргүзүп, бөлөк мамлекеттердин аймагына тереңдеп кирип кеткен жана мындай мамиленин жасалышы эл аралык укуктардын нормаларын бузуу болгон.

Бирок, 1964-жылы аныкталган талаштуу жерлер боюнча расмий документтер түзүлгөн эмес. 1960-жана 1970-жылдардагы бир катар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнүн аракеттери олуттуу натыйжаларды берген жок.

Белгилей кетсек, бул көйгөйлөр 1960-жылдардын аягында ого бетер курчуп, Даманский аралынын аймагында, Казакстандын Жалаңашкөл көлүндө куралдуу кагылышууларга алып келген. Мындай жаңжал чек аранын кыргыз-кытай тилкесинде да болгон. Ошентип, 1971-жылы Бедел ашуусунда СССРдин чек арачылары менен Кытайдын чек арачыларынын ортосунда катуу кагылышуу орун алган.

1971-1977-жылдары да Үзөңгү-Кууш участкасында бир канча жолу кайталанган кагылышуулар болгон. Ошентип, мисалы, бул аймакта жыл сайын жазда кытайлык малчылар Ки-

чи-Терек, Чоң-Терек, Шаты-Терек дарыяларынын суу алуучу жерлерине кытай армиясынын куралдуу жоокерлеринин коштоосунда баскынчылык менен кирип турган. Ошону менен бирге кытайлык тарап бул кытайдын территориясын СССР оккупациялап алган деп официалдуу түрдө билдирүүлөрдү жасашкан.

Бул окуялар Совет бийлигинин тынчсыздануусун жаратып, 60-70-жылдары бул жерге кыргыз-кытай чек арасынын бүткүл узундугуна жеткен биздин аймактын 70-80 км тереңдигине чейинки Аксай-Арпа, Карасай-Тарагай Сырты, Чоң-Алай өрөөнүндө коргоо курулуштарынын бүтүндөй системасын – темир-бетон ДОТторду курууга аргасыз кылган.

Кытай менен СССРдин ортосундагы чек аранын талаштуу участокторун тараптардын талкуулоосу 1969-жылы гана кайрадан улантылган. 1969-жылдын 13-июнунда Совет өкмөтү КЭРдин өкмөтүнө чек аранын участоктору боюнча тараптардын бир добуштан пикирин кабыл алып бекитүү максатында 1964-жылы үзгүлтүккө учураган сүйлөшүүлөрдү кайра баштоо, ал эми түшүнүксүз аймактарды келишимдик документтердин негизинде өз ара консультацияларды өткөрүү жөнүндөгү билдирүүсү менен кайрылган [3].

Чек араны жөнгө салуу боюнча эки тараптуу сүйлөшүүлөр 1964-жылдан 1991-жылга чейин жалпы сүйлөшүү процессинин алкагында жүргүзүлгөн. 1987-жылы чек ара сызыгын тактоо принциптери боюнча макулдашууга жетишкен:

1) колдо болгон орус-кытай келишимдик документтеринин негизинде;
2) азыркы эл аралык укуктун ченемдерине ылайык,
3) адилеттүүлүк жана сарамжалдуулук принциптери;
4) өз ара макулдук, түшүнүү жана ийкемдүүлүк.

1989-жылдын май айында Пекинде бул принциптер биргелешкен жыйынтыктоочу коммюникте бекемделген.

СССР кулагандан кийин Кытай тарап Кытай менен чектеш жаңы түзүлгөн ар бир көз карандысыз республика менен чек ара талаштарын түздөн-түз талкуулоону каалагандыгын билдирген. Булар Кыргызстан, Казакстан, Тажикстан, Орусия болгон. Бирок СССР тараганга чейин эле Кытай менен чектеш жайгашкан союздук республикалар чек ара көйгөйлөрүн чечүү боюнча сүйлөшүүлөргө катышышкан.

1992-жылдын сентябрында Минск шаарында Казакстандын, Кыргызстандын, Россиянын жана Тажикстандын өкмөттөрүнүн ортосунда чек ара маселелери боюнча Кытай Өкмөтү менен биргелешкен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жөнүндө макулдашууга кол коюлган, ал үчүн чек ара маселелери боюнча сүйлөшүүлөрдү улантуу үчүн, мурдагы СССРдин Өкмөттүк делегациясынын ордуна Казакстан Республикасынын Өкмөтүнүн, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн, Россия Федерациясынын өкмөтүнүн, Тажикстан Республикасынын Өкмөтүнүн “Биргелешкен делегациясы” түзүлгөн [4].

«Биргелешкен делегациянын» форматы Кыргызстанга, Казакстанга жана Тажикстанга Россиянын Тышкы иштер министрлигинен зарыл болгон документтерди жана советтик-кытайлык сүйлөшүүлөргө тиешелүү протоколдорду алууга мүмкүндүк берген.

Ошентип, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө Кыргызстан россиялык-кытайлык делимитациянын жана советтик-кытайлык чек араны жөнгө салуунун бүткүл тарыхын, чек ара маселелеринде компромисстик тактиканы колдонуу менен чечүүнүн эл аралык практикасын эске алды. Кыргыз Республикасы 1992-жылы кыргыз-кытай коммюникесине кол коюу менен мурда жетишилген бардык макулдашууларды тааныды жана бул маселе боюнча мындан аркы кыргыз-кытай сүйлөшүүлөрүнүн башталышы болгон.

1970-жылдары СССР тарабынан кыргыз-кытай чек арасынын талаштуу тилкелеринде курулган чек ара заставалары жараксыз деп табылган, анткени эл аралык укуктун нормаларына ылайык, талаштуу чек ара тилкелеринде бир тараптуу курулган чек ара заставалары мыйзамсыз деп табылат.

Бул сүйлөшүүлөрдүн алкагында 1992-жылдан 1996-жылга чейин Бишкек менен Пекин чек ара сызыгын беш “макулдашпаган участоктун” төртөө боюнча чек ара сызыгын өткөрүү

боюнча макулдашышкан. Чек ара маселесин чечүүдө эң татаалы Хан-Теңири чокусунун аймагындагы жана “Бедел ашуусунан батыштагы” участоктор болгон.

Сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүндө кыргыз тарап Хан-Теңири чокусуна чыгуунун кыргыз бөлүгүн төрт эсеге көбөйтүүгө жетишкен (61% Кыргыз Республикасына, 39% КЭРге бекитилген) жана Кыргызстандын позициясына ылайык Жеңиш чокусундагы чек ара сызыгын коргоого алган. Кытай версиясы боюнча Хан-Теңири чокусу толугу менен КЭРге таандык болушу керек болчу.

Жаңы жер жана Эркечтамга таандык участоктор эки мамлекеттин калкынын узак мөөнөттүү экономикалык активдүүлүгүн эске алуу менен чечилген. Ошентип, Эркечтам тилкесинде 600-гө жакын калкы бар Нура айылы жана чек ара заставасы жайгашкан, коммуникациялар жүргүзүлгөн. Ошол эле учурда Жаңыжер участкасында кытайлык кыргыздар отурукташкан, ал жерге жол, электр энергиясы жана байланыш системасы да тартылган. Бул аймактарда кылымдар бою өнүгүп келе жаткан турмуштук активдүүлүгүн бузбоо чечими кабыл алынган. Бул аймактар эки мамлекетке тең бекитилген. Үзөңгү-Кууш дарыясынын суу топтоо аймагындагы участок келишимге өзгөчө статус менен киргизилген, ага ылайык тараптар сүйлөшүүлөрдү улантууну макулдашышкан.

Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгында 1996-жылдын 4-июлунда Кыргыз Республикасы менен Кытай Эл Республикасынын ортосунда кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасы жөнүндө Келишимге кол коюлган. Анда: «Келишим түзүүчү тараптар... Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы тарыхтан калган чек ара маселелерин адилеттүү жана сарамжалдуу чечүүгө, эки мамлекеттин чек ара сызыгын тактоого жана аныктоого макул болушкан» [5, 221-б.].

Бул Макулдашуу эгемендүү Кыргызстандын биринчи эл аралык келишими болуп, 1000 чакырымдан ашык тышкы чек араларын мыйзамдуу түрдө бекиткен. Документ бардык мамлекеттик процедуралардан өтүп, 1998-жылдын 27-апрелинде күчүнө кирген [5].

Бул Келишим кабыл алынгандан кийин «Бедел ашуусунун батышы» (Үзөңгү-Кууш дарыясынын аймагы) чек ара сызыгын тактоо маселеси калган. Бул участок Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы сүйлөшүү процессинде өтө татаалдыгы менен айырмаланган.

1964-жылдагы кытай варианты боюнча чек ара сызыгы Бедел ашуусунан баштап Бедел жана Борколдой кырка тоосунун эң бийик жерлерине чейин, Чоң-Өзөнгү-Кууш дарыясынын суу бөлгүчтөрүнө чейин белгиленип жана Чоң-Үзөңгү-Кууш дарыясынын бассейинин толугу менен каптаган Көкшаал-Тоо кырка тоосунун кыры менен туташат. Ал эми, советтик вариант боюнча чек ара сызыгы Бедел ашуусунан батышты карай созулуп, андан ары түштүккө бурулуп, Үзөңгү-Кууш дарыясын кесип өткөндөн кийин эң кыска жол менен Көкшаал-Тоо кырка тоосунун кыркасына чейинки жетет деп белгилешкен.

Сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүндө ар бир тарап өз көз карашын коргошкон. 1999-жылы көптөгөн мамлекеттер аралык жана өкмөттөр аралык сүйлөшүүлөрдөн кийин кыргыз-кытай мамлекеттик чек ара тилкесинин эки тарапка тең жарашкан Үзөңгү-Кууш аймагындагы тилкесинде өз ара түшүнүшүүгө жетишишкен. Кыргыз Республикасы менен Кытай Эл Республикасынын ортосундагы кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасы жөнүндө кошумча макулдашуунун долбоору даярдалган. Бул макулдашууга мамлекет башчылары 1999-жылдын 26-августунда Бишкек шаарында кол коюшкан [6].

Макулдашууга ылайык, келишим принциби төмөнкүдөй кабыл алынган: чек ара сызыгы чек арага жакын тоолуу райондордо - суу бөлгүчтү бойлото, ал эми чек ара дарыясында - дарыянын ортосу же анын негизги агымы боюнча өтөт.

Натыйжада талашты чечүү үчүн Кытай жана Россия варианттарынан айырмаланган жаңы чек ара сызыгы тартылды. Кытай жана Россия карталарындагы чек аралардын айырмасы орток нерсеге келтирилип, эки тарапты тең канааттандырган, пикирге келишти.

Кабыл алынган документтерге ылайык, дүйнөгө белгилүү Хан-Теңири жана Победа чокуларынын арасындагы талаштуу чек ара тилкелеринин 70%ы Кыргызстанга, ал эми 30%ы Кытайга берилген.

Кыргыз тарыхчылары Н. Керимбекова менен В. Галицкий жазгандай, “Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы акыркы Үзөңгү-Кууш аймагында жайгашкан “макулдашылбаган участок”, боюнча 150 жылдан ашуун убакыттан бери эки өлкөнүн ортосундагы чек ара маселелеринин, Россия жана Кытай империялары, СССР менен КЭР, Бишкек жана Пекин ортосундагы келе жаткан пикир келишпестиктерди чечүүдөгү акыркы акты болду [7, 132-б.].

Ошентип, Кыргыз Республикасынын жана БУУнун эл аралык ченемдерге жана принциптерге болгон алгачкы берилгендиги маселени – мамлекеттер аралык узакка созулган чыр-чатактарды жана эл аралык чыңалууну камтыган аймактык талаш-тартыштарды тез жана чыр-чатаксыз чечүүгө өбөлгө түздү.

Кол коюлган макулдашуулар өлкөнүн коопсуздугунун кепилдиги жана Кыргыз Республикасынын КЭР менен мамлекеттик чек арасынын кол тийбестигинин эл аралык-укуктук негизи болуп саналат, ал келечекте кыргыз-кытай мамлекеттик чек ара сызыгынан өтүү жөнүндө маселелердин пайда болуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат

Бул жерде баса белгилеп кетүүчү нерсе, узакка созулган жана татаал сүйлөшүүлөрдүн натыйжасында Кыргызстан ушул сыяктуу чек ара сүйлөшүүлөрүн жүргүзгөн башка өлкөлөргө салыштырмалуу өзү үчүн эң ыңгайлуу шарттарга жетише алды. Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасы боюнча Кыргыз Республикасы тарабынан жетишилген эл аралык келишимдерди өлкөнүн Конституциясынын жана мыйзамдарынын талаптарына ылайык ратифи

2000-жылы Кыргызстандын Кытай менен мамлекеттик чек арасынын кошулуу пункттары жөнүндө бул Макулдашууларга кол коюу менен кыргыз-кытай мамлекеттик чек арасын делимитациялоо аяктады, ал өлкөнүн коопсуздугунун гаранты жана кол тийбестигинин эл аралык укуктук негизи болуп калды.

Биздин өлкөлөрдүн ортосундагы чек ара талаш-тартыштарын чечүү эки тараптуу мамилелердин бардык тармактарында кызматташууну өнүктүрүүгө жана бекемдөөгө оң таасирин тийгизет.

Колдонулган адабияттар:

1. Джунушалиев, Д., Плоских, В., Харченко, Г. «Гордиев узел» Тянь-Шаня [Текст] / Д. Джунушалиев, В. Плоских, Г. Харченко // Проблемы истории государства и культуры: По материалам междунар. конф. – Б.: КРСУ, 2014. – С. 17–21.

2. Аламанов, С.К. Краткая история и опыт решения пограничных проблем Кыргызстана [Текст] / С.К. Аламанов. – Б., 2005. – 91 с.

3. Заявление Правительства СССР [Текст] // Правда. – 1969. – 14 июня.

4. Соглашение между Правительствами Казахстана, Кыргызстана, России и Таджикистана о ведении переговоров с Правительством Китая по пограничным вопросам от 8 сент. 1992 г. [Текст] // Материалы и документ]ы о кыргызско-китайской государственной границе. – Б., 2003. – С. 218–221.

5. Соглашение между Кыргызской Республикой и Китайской Народной Республикой о кыргызско-китайской государственной границе от 4 июля 1996 г. [Текст] // Материалы и документы о кыргызско-китайской государственной границе. – Б., 2003. – С. 221–224.

6. Дополнительное Соглашение между Кыргызской Республикой и Китайской Народной Республикой о кыргызско-китайской государственной границе от 26 авг. 1999 г. [Текст] // Материалы и документы о кыргызско-китайской государственной границе. – Б., 2003. – С. 228–230.

7. Керимбекова Н., Галицкий В. К проблеме кыргызско-китайского разграничения (2-я пол. X1X в. – нач. XX1 в.) [Текст] / Н. Керимбекова, В. Галицкий // Материалы и документы о кыргызско-китайской государственной границе. – Б., 2003. – С. 126–136

Рецензент: тарых илим. док., проф. Айдаркул Каана